

עולמו הספרותי של חורחה לואיס בורחס

ליאו קורי

מכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדע
אוניברסיטת תל-אביב

The Literary World of Jorge Luis Borges

Leo Corry

Cohn Institute for History and Philosophy of Science
Tel-Aviv University

De la serie de hechos inexplicables que son el universo o el tiempo, la dedicatoria de un libro no es, por cierto, el menos arcano. ... Como todos los actos del universo, la dedicatoria de un libro es un acto mágico. También cabría definirla como el modo más grato y más sensible de pronunciar un nombre.

J.L. Borges, 1981

מתוך סדרת המעשים הבלתי-מוסברים שמהווים את היקום או את הזמן, הקדשת ספר איננה, בעצם, הפחות מופלא מכולם.... ככל מעשה אחר ביקום, הקדשת ספר היא מעשה קסמים. אפשר גם להגדיר אותה כדרך המענגת והרגישה ביותר להגות שם.

ח.ל. בורחס, 1981

לאביגיל,
לדניאל
ולאפרת

פתח דבר:

הסופר הארגנטינאי חורחה לואיס בורחס הוא אולי הידוע מבין הסופרים בשפה הספרדית בימינו. יצירתו תורגמה כמעט לכל שפה אירופית, וגם לשפות אחרות, והיא נקראת באותה מידה של התלהבות במדינות שונות ובתרבויות שונות. עבודתו של בורחס נחקרה לעיפה על ידי מלומדים מכל העולם, ורעיונותיו שימשו בסיס למשנתם של הוגי דעות בתחומים שונים. הספרות הלטינו-אמריקאית החדשה של המחצית השניה של המאה העשרים רוויה בהשפעתו, ויש הרואים בו את הדמות המכריעה ביותר בעיצוב הספרות הזו. גם קוראים עבריים רבים התנסו בחוויה של קריאת סיפוריו הקצרים או מסותיו המבריקות, בזכות התרגומים הקיימים.

בסיפוריו של בורחס מתערבבים בדרך ייחודית עולמות וז'אנרים שביניהם מפרידה, על פניו, תהום עמוקה: הפנטסטי והראליסטי, הסיפור הבלשי והטקסט המטפיזי, סיפורי נוכלים קטנים בפרברי בואנוס איירס וטקסטים לקוחים מהמיסטיקה המזרחית, ועוד כ"וב שילובים מוזרים. בורחס הוא גאון של קשירת הקשרים זרים זה בזה ושל יצירת עולמות של אי-מציאות, שהמציאות מתערבת בתוכם ללא הפרד. וכל זאת בשפה שלא ניתן לטעות בזיהויה, ובדרך ספרותית מקורית וחדשנית, שלשעולם מעוררת בקורא וודאות שהוא לא הצליח להבין עד תום במה דברים אמורים.

הספרון שלפניכם מהווה מעין הזמנה לקריאת בורחס. אלה שכבר קראו מיצירתו, עשויים למצוא כאן תשובה, או לפחות כיוון של תשובה, לחלק מהחידות שללא ספק התעוררו אצלם עם הקריאה. אלה שטרם קראו אף שורה מפרי עטו של בורחס, יתעורר אצלם, כך אני מקווה, עניין ורצון לעשות זאת.

הספרות המחקרית הקיימת על עבודתו של בורחס היא רבה למדי. חוקרי ספרות ומבקרי תרבות למיניהם דנים בינם לבין עצמם במרץ על המשמעויות הרחבות והעמוקות של סיפורי בורחס, וגם על הפשר של הפרטים הקטנים שבהם: מילים, שמות, ניסוחים. כמו בכל תחום אקדמי, יש בין אלה עבודות מלומדות יותר ומלומדות פחות, קלות יותר להבנה וקלות פחות להבנה, מרתקות יותר ומרתקות פחות. אבל כמי שאינו חוקר ספרות על פי השתייכותו המקצועית--כמשקיף מן הצד--נדמה לי לעיתים קרובות, שהקורפוס המחקרי העצום הזה עסוק בעצמו יותר מדי, ולא תמיד מתחשב במידה מספקת בצרכים של הקורא מן השורה. ספרות המחקר המקצועית על בורחס (שממנה לקחתי רבות לכתיבת הספר, ככל שאני מכיר אותה) לא תמיד עוזרת לקורא שאינו מעוניין לחדור לעולם של הציטוטים ומראי המקום האינסופיים, אך שבכל זאת רוצה להבין יותר את בורחס, ולהפיק יותר מאותה קריאה שנראית לו על פניה מעניינת ומושכת, אך לא תמיד לגמרי מובנת. —כוונתי בעת כתיבת ההרצאות המקובצות כאן היתה בדיוק לגשר על הפער הזה. הקורא ישפוט בעצמו, כמובן, אם אמנם ממשתי את מבוקשי.

תוכן העניינים:

פרק א. בורחס, בואנוס איירס, והיקום.

פרק ב. המחבר כקורא

פרק ג. לידתו של סגנון

פרק ד. מטפורות אפיסטמולוגיות

פרק ה. מציאות ואי-מציאות

פרק ו. הכחשה מחודשת של הזמן

פרק ז. סדר, כאוס, וגורל

פרק ח. השפה כנושא ספרותי

פרק ט. המעשה האסתטי

פרק י. הבלש המטפיזי

פרק יא. בורחס כדמות ספרותית

פרק יב. הקבלה כמעשה אסתטי

פרק יג. השפעות על הספרות הלטינו-אמריקאית

ביבליוגרפיה

ספרות המחקר על בורחס היא עניפה למדי, ולא ניתן לסקור אותה כאן בצורה סבירה. באתרי האינטרנט המצויינים למטה, ניתן למצוא רשימות ארוכות, ודי מקיפות, של ספרים ומאמרים העוסקים ביצירתו של בורחס. אסתפק כאן, אם כן, בציון כמה פריטים בולטים במיוחד:

א. תרגומי בורחס לעברית

1. *גן השבילים המתפצלים* (טקסטים קצרים, סיפורים, מסות). תרגם והוסיף אחרית דבר: יורם ברונובסקי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד (1976).
2. *הדו"ח של דר' ברודי* (סיפורים). מספרדית: צבי וולובסקי וחיים פלג. תל-אביב: ספריית פועלים (1976).
3. *ספר הישויות הדמיוניות* (נכתב בשיתוף עם מרגאיטה גארארו). מספרדית: יורם ברונובסקי. ירושלים: שוקן (1981).
4. *ספר החול* (סיפורים). מספרדית: יוסף שריג. ירושלים: כתר (1982).
5. *מבוכי הזמן* (סיפורים מתוך *Nuevas Inquisiciones* ו-*El Hacedor*). מספרדית: יורם ברונובסקי. ירושלים: כתר (1986).
6. *דברי ימי תועבת העולם* (*Historia Universal de la Infamia*). תרגמה והוסיפה אחרית דבר: רנה ליטוין. תל-אביב: עם עובד, פרוזה אחרת (1987).

ב. ספרים על בורחס

בין הספרים הרבים העוסקים ביצירת בורחס אפשר לציין את הבאים (חלקם מתורגמים מהמקור הספרדי):

Alazraki, Jaime

Jorge Luis Borges. New York: Columbia University Press (1971).

Barrenechea, Ana Maria

Borges: The Labyrinth Maker. New York: New York University Press (1965).

Bloom, Harold, (ed.)

Jorge Luis Borges. New York: Chelsea House (1986).

Christ, Ronald
The Narrow Act: Borges' Art of Allusion. New York: New York University Press
(1969).

Monegal, Emir Rodriguez
Jorge Luis Borges: A Literary Biography. New York: Paragon House (1978).

Sturrock, John
Paper Tigers: The Ideal Fictions of Jorge Luis Borges. London: Oxford University
Press (1977)

ג. קבצי מאמרי מחקר :

כתבי-עת אקדמיים שונים הקדישו גליונות מיוחדים ליצירתו של בורחס. ביניהם ניתן לציין את
השניים באים :

1. "Tribute Issue for Jorge Luis Borges". *Modern Fiction Studies* Vol. 19 (3), Autumn
1973.

בין המאמרים המופיעים בקובץ הזה, ניתן למנות את :

Donald A. Yates: "Behind Borges and I", pp. 317-324.

Saul Sosnowski: "The God's Script -- A Kabbalistic Quest", pp. 381-394.

Carlos Navarro: "The Endlessness in Borges' Fiction", pp. 395-406.

2. *TriQuarterly* Vol. 23, 1972

בין המאמרים המופיעים בקובץ הזה, ניתן למנות את :

Jaime Alazraki: "Borges and the New Latin-American Novel", pp.: 379-398.

עוד שני מאמרים רלוונטים, שלא מופיע בדרך כלל בביבליוגרפיות על בורחס, הם :

Corry, Leo: "Jorge Borges, Author of *The Name of the Rose*", *Poetics Today* 13
(1992): 425-445.

Zalcman, Lawrence: "Death and the Calendar", *Hebrew University Studies in
Literature and the Arts* Vol. 16, 97-112.

ד. אתרי אינטרנט העוסקים בבורחס :

<http://www.hum.aau.dk/institut/rom/borges.html>

<http://www.microserve.net/~thequail/libyrinth/index.html>

<http://laotzu.art.niu.edu/~devin/borges/overview.htm>